

Воронова З. Ю.,

кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри перекладу
Дніпровського державного технічного університету

ВІДТВОРЕННЯ В УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ ЕМОЦІЙНО ЗАБАРВЛЕНИХ АНГЛОМОВНИХ ЛЕКСИЧНИХ ОДИНИЦЬ ТА ГРАМАТИЧНИХ КОНСТРУКЦІЙ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню ключових завдань у процесі роботи над відтворенням англомовних текстів українською мовою з урахуванням специфіки перекладу інтенсифікації значення одного з експресивно забарвлених елементів художнього тексту з метою посилення його емоційної виразності, виділення за допомогою інтонації, повторення, звертань, запитань.

Ключові слова: переклад, виразність, експресивність, емоційна забарвленість, функція мови.

Постановка проблеми. Художній стиль – це особливий спосіб мислення, створення мовної картини світу, функціональний різновид літературної мови. Своєрідність мови письменника виконує естетичну функцію, що передбачає зв'язок між митцем-автором та сприймачем-читачем. До екстралінгвістичних чинників художнього стилю належать естетичні, соціальні, психологічні та інші засади мовно-художньої творчості.

Емоційна забарвленість та експресивність як усної, так і письмової мови значною мірою створюється як граматичними, так і лексичними засобами. Різні засоби вираження емоційної забарвленості зустрічаються навіть у тих стилях писемного мовлення, які вважають експресивно-нейтральними (науковий, офіційно-діловий стиль) [1; 2]. Вивчення специфіки стилістичних особливостей художньої, публіцистичної літератури дає змогу розглядати експресивність як властивість тексту або його складника, що передає смисл зі збільшеною інтенсивністю висловлення. Цей аспект є не досить вивченим у мовознавстві та перекладознавстві, що й зумовлює актуальність цієї статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У навчанні письмового перекладу основним завданням є вивчення лексичних, граматичних та стилістичних особливостей сучасних текстів. У процесі роботи над текстом студенти стикаються з певними труднощами, більшість з яких можна подолати, знаючи особливості мовних явищ англомовних текстів. Таким чином, метою цієї статті є ознайомлення з певними проблемами, які виникають під час вивчення саме цих аспектів. Не зважаючи на те, що питання відтворення експресивності художніх текстів розглядали такі перекладознавці, як: Т.Р. Левицька, Л.М. Черноватий, А.М. Фітерман, В.М. Коптілов [1; 3; 4] та інші, воно ще залишається не досить вивченим. Саме відтворення експресивності англійських художніх текстів українською мовою викликає труднощі та становить певний інтерес для теорії перекладу, на що і звертають увагу мовознавці у своїх дослідженнях [5; 6; 3; 1; 4].

Мета статті – охарактеризувати способи та прийоми відтворення напруженості мови, посилення її емоційної виразності, забарвленості лексичних конструкцій у художніх текстах у перекладі з англійської мови на українську крізь призму їх еквівалентності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідженням перекладу художніх творів з урахуванням їх національно-культурної специфіки та стилістичних особливостей займалося багато вітчизняних та зарубіжних мовознавців, які акцентували увагу на тому, що дуже важливим є питання адекватного перекладу художніх текстів, що реалізується завдяки відтворенню образності, поетичності, естетики мовлення, експресії, вживанню різноманітних мовних засобів (емоційно-експресивної лексики, порівнянь, епітетів, метафор, повторів, гри слів), які визначають експресивне та емоційне навантаження художнього твору. Емфаза (грец. *Emphasis* – виразність, зображення) – «це напруженість мови, посилення її емоційної виразності, виділення якогось елемента за допомогою інтонації, повторення, звернень, запитань тощо» [10, с. 14]. Таким чином, емоційні моделі сприймаються в протиставленні з нейтральними. Вони аж ніяк не мають розглядатися як відступ від норми або її порушення, а як закономірне явище експресивної та емоційно забарвленої мови. Головною функцією таких творів є художньо-естетична дія на читача або слухача [8], що реалізується завдяки таким ознакам: образність, поетичність, естетика мовлення, експресія, інтенсивність вираження, зображуваність; а також завдяки вживанню різноманітних мовних засобів (емоційно-експресивної лексики, порівнянь, епітетів, метафор, повторів, гри слів, іронії тощо). Використання перелічених засобів визначає експресивне та емоційне навантаження художнього твору [10, с. 37].

Англомовні емоційні конструкції мають свій національно-специфічний характер та засоби вираження, а саме: акцентно-інтонаційні (підвищення чи пониження інтонації, емоційний наголос та подовження), лексико-синтаксичні (використання службових слів-підсилювачів, повторів, звертань), які сприяють більшій виразності та емоційності художнього стилю тексту.

Розглянемо специфіку перекладу уривка тексту з роману А. Райс "Servant of the bones":

"I drifted from looking at him. I was marveling at the mosaic floor. Our own floors at home had often been as colorful and as well crafted, but this floor was not full of stiff rosettes or processional figures, but with frolicking dancers and great clusters of grapes for ornament, and there was every kind of inlaid marble around its borders. The designs were fluid and jubilant. I thought of all the Greek vases I had handled at the marketplace, and how I had loved their graceful work. The murals on the walls were equally lovely and lively, and there were the repeated bands of color which utterly delighted my eye" [11, с. 125].

У поданому уривку одразу можна виділити слова і словосполучення, завдяки яким в уяві читача формується та картина, яку герой намагається змалювати, ті глибинні почуття і вражен-

ня, які він намагається передати: *marvel, colorful, crafted, fluid, jubilant, lovely, lively, mosaic floor, frolicking dancers, graceful work* тощо. Аналізуючи контекстуальні та емоційні значення вищезазначених слів та словосполучень, звертаємо увагу на образність і емоційно-експресивне забарвлення висловлювань. Вони сприяють тому, що читач мимоволі переноситься в далеку епоху, в Стародавній Вавилон, де відбуваються події, про які розповідається в художньому творі. Під час перекладу уривку українською мовою необхідно зберегти і передати ті емоції, ті душевні переживання і захоплення, які вирують у серці головного героя. Тому перекладачеві доводиться перебудовувати речення, розділяти або об'єднувати їх, вживати слова і словосполучення, характерні саме для мови перекладу, не втрачаючи образності та емоційної забарвленості твору. Отже, далі перейдемо до перекладу:

«Я на нього більше не дивився, тому що мене причарувала краса мозаїчної підлоги в його кабінеті. В наших будинках (у Вавилоні) підлоги також були вишуканими, різнокольоровими і довершеними, але на відміну від кутастих троянд і церковних фігур у будинку Зурвана майстри на них зобразили веселих танцюристів, а роль оздоблення виконував орнамент із зображенням виноградних грон. По краях орнаменту можна було побачити мозаїку із різнокольорового мармуру. Дивлячись на ці плавні лінії, складалося враження, ніби картина жива і тріумфальна, а в моїй пам'яті відразу ожили спогади про те, як я на ринку з цікавістю розглядав грецькі вазы і як милувався їхньою витонченістю. Настінні фрески, на яких повторювалася палітра кольорів, були такими чудовими і яскравими, що я не міг ними намилюватися».

З огляду на вищезазначене, ми можемо говорити про те, що саме завдяки деталям створюється образність та яскравість, жвавість та емоційність твору.

Як відомо, головна функція мови – комунікативна. Важливе значення відіграє також емотивна функція мови, яка виявляється щоразу, коли мовець виражає своє ставлення до того, про що йдеться, або якщо він хоче викликати емоційну реакцію співрозмовника. Емоційний компонент виникає на базі предметно-логічного, але характеризується тенденцією витіснити предметно-логічне значення або значно модифікувати його. Наприклад, між словами *мед* і *домашня качка* дуже мало спільного, але в переносному значенні ці пестливі англійські слова *“honey”* та *“duck”* є дуже близькими синонімами [2, с. 137].

Дослідники акцентують увагу на тому, що емпфаза має національний характер. «Іноді емпфатичні моделі в англійській та українських мовах справді збігаються, але частіше цей збіг лише позірний» [1, с. 24].

Серед визначальних рис емпфаз мовознавці акцентують увагу на тому, що «емфатична конструкція – це така синтаксична конструкція, за допомогою якої виділяють той чи інший член речення» [10, с. 117].

У текстах емпфатичні конструкції виражаються за допомогою підсилюючого дієслова *do*, інверсією, конструкцією *it is ... that*, заперечними конструкціями та моделями *as ... as*:

Так, дієслово *do* підкреслює та підсилює значення смислового дієслова, і речення звучать більш емоційно. *“The above law does hold. – Вищезазначений закон є дійсно правильний”* [3, с. 137].

У деяких випадках «інверсія передається синтаксичним (перебудовою речення) і лексичним шляхом (підсилюючими словами *тільки, дуже, досить, край*). (*Reductions there have been. – Скорочення там дійсно були*)» [3, с. 138].

Переклад конструкції *it is* (was, were, will be), *that* (which, who, whom) викликає певні труднощі, тому що вона містить формальні елементи. Для передачі цієї конструкції використовуються підсилювальні слова *лише, саме це, тільки*, які виносяться в початок речення (*It was he who wrote about the antibiotic synthesis. – Саме він писав про синтез антибіотиків*) [3, с. 139].

Найбільш поширеними є випадки із заперечними конструкціями з “no” перед іменниками (*“It was not until recently that his book about secondary metabolites was published. – Тільки нещодавно його книга була опублікована”*) [3, с. 114].

Модель *as ... as* досить рідко трапляється, але має яскраво виражене емоційне забарвлення. «Для вираження емпфазы зворот *as ... as* може використовуватися в поєднанні із займенниками *any, anybody, anything* (*“This castle is as ancient building as any in Scotland. – Це, мабуть, самий старовинний замок у Шотландії”*) [9, с. 55].

Отже, аналіз вищезазначених речень вказує, що емпфаза є поширеним явищем в англійській мові, а переклад таких конструкцій з англійської мови на українську ускладнюється ще й великою кількістю термінів та складністю відтворення національно-культурної своєрідності. Вміння бачити і розуміти емоційне забарвлення в англійських текстах, вміння використовувати як лексичні, так і граматичні експресивні засоби відповідно до норм української мови – ось необхідні умови адекватного перекладу у текстах будь-якої стилістичної спрямованості.

Емоційне забарвлення слова (нейтральне, негативне, позитивне) є своєрідним маркером ставлення до явищ, дій, якостей, про які йдеться у тексті. [2; 4]. Наприклад, слова «лизоблюд», «підспівувати», «шкурник», «говорильня», «непотріб», «зволікати» належать до слів з негативним емоційним забарвленням. Негативно-емоційні слова в українській мові утворюються за допомогою суфіксації – додаванням до емоційно нейтрального слова так званих «принизливих» суфіксів (пор. містечко, хатинка, чоловічок тощо). Слова з позитивним характером емоційності в українській мові також досить вільно утворюються від нейтральних слів збільшенням так званих «пестливих» суфіксів (пор. братик, сестричка, дружок). Для одного й того ж референта можуть існувати емоційно забарвлені та нейтральні позначення.

Таким чином, емоційна характеристика семантики слова може бути позитивною або негативною. У наступних парах англійських та українських слів перше слово нейтральне, а друге – емоційно марковане: *dog – doggie, cat – pussy, womanly – womanish, to attack – to accost, smell – fragrance; кішка – кішечка, сидіти – розсістися*. Загальний характер емоційності, як правило, може бути повністю збережений під час перекладу: *Sometimes I feel I'm here all by myself, no one else on the whole damn planet. (Інший раз мені здається, що я на повній самотині, що на всій цій проклятій планеті немає більше ні душі.)*

Передача емоційної характеристики слова полегшується завдяки тому, що реалізація цього значення у вислові поширює відповідну характеристику на весь вислів: робить вислів емоційним, стилістично правильним або образним. Тому в перекладі цей елемент змісту може бути відтворений нелокально, тобто у іншому місці вислову, в семантиці зовсім іншого слова: *Sometimes I feel about eight years old, my body squeezed up and everything else tall. (А іноді здається, що я – восьмилітній хлопчик, сам малесенький, а все довкруги здоровенне.)*

Збереження в перекладі емоційної характеристики вислову шляхом використання слів з відповідним значенням має виняткову важливість для досягнення еквівалентності.

Tom was in agony. At last he was satisfied that time had ceased and the eternity began. (Том переживав болісні хвилини. Врешті-решт він із задоволенням відчув, що час зник...).

Емоційна характеристика дієслова to satisfy, яке в оригіналі вживається у нейтральному значенні «не сумніватися, задовільняти», у перекладі змінює весь зміст вислову. Зрозуміло, переживаний до смерті Том Сойер не міг отримати задоволення від думки про те, що його страждання ніколи не закінчаться.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, важко переоцінити значення емоційної забарвленості перекладу та роль емпізи у цьому процесі. У художніх текстах використовується багатство мовних засобів, метою яких є справити певне враження на читача. Емпіза є суттєвим складником у створенні необхідного експресивно-емоційного настрою твору. Вона може виражатися засобами на всіх мовних рівнях, що мають свою специфіку передачі іншою мовою.

Попри інтенсивний розвиток вітчизняного перекладознавства, різновекторність і багатоаспектність наукових пошуків теоретиків перекладу, багато питань ще залишаються невисвітленими. Так, останнім часом значно поширилась зацікавленість у стилістичному аспекті перекладу, що передбачає вивчення способів відтворення емоційного забарвлення оригіналу засобами цільової мови.

Проте вищезазначена проблематика заслуговує подальшої уваги й більш детального вивчення на мовному рівні та потребує, на нашу думку, достатнього висвітлення на сучасному етапі лінгвістичних досліджень.

Література:

1. Коптілов В.М. Теорія і практика перекладу. Київ, 2003. 185 с.
2. Мостовий М.І. Лексикологія англійської мови. Підручник для студентів ін-тів і фак. іноземної мови. Харків: «Основа». 1993. 255 с.
3. Левицкая Т.Р., Фитерман А.М. Проблемы перевода. М.: Международные отношения, 1976.
4. Черноватий Л.М. Методика викладання перекладу. Вінниця: Нова Книга, 2013. 376 с.

5. Бреус Е.В. Курс перевода с английского языка на русский. М.: Р-Валент, 2007.
6. Кобрин Н., Корнеева Е. Грамматика английского языка. Москва, 1999.
7. Голикова Ж.А. Перевод с английского на русский = Learn to translate by translating from Russian into English. М.: Новое знание, 2007.
8. Солодуб Ю.П., Альбрехт Ф.Б., Кузнецов А.Ю. Теория и практика художественного перевода: учебное пособие для вузов. М.: Издательский центр «Академия», 2005. 296 с.
9. Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Іноземна філологія, випуск 39, 2005.
10. Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. К.: Вища школа, 1985. 360 с.
11. Anne Rice. Servant of the bones. Toronto, 1997. 387 p.

Воронова З. Ю. Воссоздание в украинских переводах англоязычных эмоционально окрашенных лексических единиц и грамматических конструкций

Аннотация. Статья посвящена исследованию ключевых задач в процессе работы над переводом англоязычных текстов на украинский язык с учетом специфики передачи интенсификации значения одного из эмоционально окрашенных элементов художественного текста с целью усиления его выразительности, выделения с помощью интонации, повторений, обращений, вопросов.

Ключевые слова: перевод, выразительность, экспрессивность, эмоциональная окрашенность, функция языка.

Voronova Z. Reproduction in the Ukrainian translations of English-language emotionally-colored lexical units and grammatical constructions

Summary. The article is devoted to the research of key tasks in the process of working on the reproduction of English texts in the Ukrainian language taking into account the specifics of the translation of the intensification of the meaning of one of the expressive-painted elements of artistic text in order to enhance its emotional expression, mark with intonation, repetition, referrals, questions.

Key words: translation, expressiveness, intensification of the meaning, emotional color, language function.